

СТАН ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ОВОЧІВНИЦТВА

**РОГАНІНА В.Є., К.Е.Н., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА**

Розглянуто сучасний стан рівня розвитку концентрації виробництва овочевої продукції в регіоні, специфічність і соціальну значимість овочів, процес деконцентрації галузі, переваги крупнотоварного виробництва, проведено групування сільськогосподарських підприємств за площею виробництва та валовим збором овочів, намічені основні шляхи його розвитку на перспективу.

The modern being of level of development of concentration of production of vegetable goods in a region, specificity and social meaningfulness of vegetables is considered, process of deconcentration industry, advantages of large-scale production, groupment of agricultural enterprises on the area of production and gross collection of vegetables, realizable estimation the I set basic ways of his development on a prospect.

Постановка проблеми. У економічній науці впродовж багатьох років затвердилося положення, відповідно з яким крупне виробництво має незаперечні переваги перед дрібним. Україна має свій унікальний досвід організації крупних сільськогосподарських підприємств. Саме крупні форми господарств і дають нам можливість експлуатувати землю з кількістю капіталу вдвічі і втричі меншим, ніж це потрібне при найдрібнішому парцелярному господарстві [1]. Ступінь дрібності суспільного поділу праці визначає висоту розвитку ринку сільськогосподарської продукції [2].

Аналіз останніх публікацій. Мельник В. вважає, що дроблення ще великих земельних масивів, які збереглися, на малопродуктивні невеликі ділянки заради «чистої ідеї чистих ринкових відносин» суперечить здоровому глузду. Він підкреслює, що не варто обмежувати землекористування суб'єктів господарювання, в Україні ця межа повинна складати близько чотирьох тис. га, як це було в колгоспах і радгоспах за радянських часів [3]. Цю точку зору поділяє Лясковець Е.Г., підкреслюючи,

що сучасна техніка вимагає оптимальних розмірів господарств в три-п'ять тис. га [4]. Писаренко В.В. вважає, що в умовах переважаючого приватного сектора виробництва в овочівництві важливим напрямком його розвитку може бути створення спеціалізованих фермерських овочівницьких господарств у країні площею ріллі від 50 до 400 га, а овочевих культур – від 28 до 230 га з виробництвом овочів від 4,3 до 35,5 тис ц [5].

Формування цілей статті. Метою даної статті є вивчення сучасного стану рівня концентрації виробництва овочевої продукції і окреслення основних напрямів її підвищення у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу досліджень. Загальновідомо, що обґрунтований рівень концентрації і раціональна спеціалізація виробництва в поєднанні з сучасними енергозберігаючими технологіями, які спрямовані на повне використання природноекономічних умов кожного підприємства, надають широку можливість виробити найбільшу кількість якісної продукції з найменшими витратами усіх виробничих ресурсів. У період реформування аграрно-промислового комплексу країни овочівництво ще певний час залишалось крупною рослинницькою галуззю, особливо в приміських зонах. У той же час ця галузь включала значний набір овочевих культур, які різнилися між собою технологією, організацією і трудомісткістю виробництва. Великий набір овочевих культур призводив до розпорощення виробничих витрат, деконцентрації їх виробництва.

Суттєве скорочення посівних площ і зниження врожайності зумовили різке зменшення обсягів виробництва і реалізації продукції овочівництва, і як результат, значно змінилася структура товарного виробництва та виробничий напрямок приміських господарств. Втрата в них домінуючої ролі овочівництва негативно вплинула на ефективність галузі, ефективність рослинництва і в цілому підприємств регіону. На жаль, і в нинішніх умовах у різних організаційно правових формах господарств процес деконцентрації овочівництва продовжується (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва овочевої продукції у

господарствах Харківської області

Організаційно- правова форма підприємства	Рік					2009 р. у % до 2004 р.
	2004	2006	2007	2008	2009	
Господарські товариства	27,3	14,8	19,6	35,9	22,1	81,0
Приватні підприємства	3,1	3,4	3,8	5,9	1,2	38,7
Сільгоспкооперативи	12,5	5,7	7,6	15,9	8,6	68,8
Державні підприємства	7,4	1,9	1,7	0,9	1,9	25,7
Сільськогосподарські підприємства	50,3	25,7	32,7	58,6	33,7	67,0

Лише у 2008 р порівняно з попереднім періодом мало місце збільшення виробництва овочів за винятком державних підприємств. Виробництво овочевої продукції у 2009 р значно зменшилось у всіх організаційно-правових формах підприємств. Переміщення виробництва овочевої продукції в приватний сектор, де розміри овочевої галузі дуже малі і вона ведеться на примітивній основі за рахунок інтенсифікації ручної праці, спричиняє руйнацію створеного виробничого потенціалу крупних товарних підприємств.

Дрібне товарне овочівництво на присадибних ділянках значно обмежує, а інколи робить і зовсім неможливим використання в цій галузі досягнення науково-технічного прогресу, в результаті чого виробництво овочевої продукції втрачає досягнутий рівень, стає третьорозрядною, низько ефективною галуззю. Зосередження овочівництва в господарствах населення сприяло скороченню фінансування в розвиток цієї галузі. На наш погляд, господарства населення не можуть стати в майбутньому провідними підприємствами в забезпеченні населення України продовольством, зокрема овочами. У нинішніх умовах це вимушена і відносно стабілізуюча форма господарювання, яка певною мірою компенсує спад виробництва продукції в колективному секторі. З діяльністю господарств населення нині значною мірою пов'язані грошові доходи і життєва стабільність населення, яке проживає в сільській місцевості, та продовольча безпека суспільства [7]. Із зміцненням сільськогосподарських

підприємств і економіки України в цілому, виробництво сільськогосподарської продукції в господарствах населення з часом поступово скорочуватиметься [6].

Світовий досвід показує, що дрібні приватні господарства з площею посіву овочевих культур 0,05-0,5 га, які зараз виробляють в Україні основну масу овочевої продукції, не можуть дати як на внутрішній, так і на зовнішній ринок конкурентоспроможну якісну продукцію. Майбутнє за великими спеціалізованими господарствами, для яких розробляються і технології, і системи машин. Але найближчим часом приватні господарства ще будуть мати перевагу перед сільськогосподарськими підприємствами України у виробництві овочевої продукції.

Наші дослідження також переконливо показують переваги крупного овочівництва перед дрібним, про що свідчать групування сільськогосподарських підприємств за площею посіву овочевих культур (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив розмірів посівних площ на ефективність виробництва овочів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2009 р.

Показник	Групи господарств за розміром площ овочевих культур, га			За усіма господарствами у середньому
	I до 10	II від 10,1-до 20	III більше 20	
Кількість господарств	15	7	4	26
Площа, га	3,1	14,0	42,3	12,0
Урожайність, ц /га	89,5	99,8	172,9	105,1
Валовий збір, ц	259,0	1529,8	7757,9	1754,8
Виробнича собівартість, тис. грн.	24,4	121,7	394,0	106,5
Виручка від реалізації, тис. грн.	5,4	187,7	658,3	139,2
Виробничі витрати на 1 га, грн.	7870,9 7	8992,86	9314,42	8875,00
Повна собівартість 1 ц, грн.	210,11	107,17	90,20	138,00
Ціна реалізації 1 ц, грн.	143,62	176,14	139,88	147,77

Прибуток (+), збиток (-), тис. грн.	-2,5	52,5	220,8	9,2
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %	-32,1	46,0	52,0	7,1

Усі сільськогосподарські підприємства області, які займаються вирощуванням овочів (26 господарств, у тому числі 3 фермерські), нами згруповані в три групи за посівною площею овочевих культур з розрахунку на одне господарство.

Самою численною є перша група, до якої віднесено 15 господарств з посівною площею до 10 га, що складає 57,7 % від їх загального числа. Відмінною рисою господарств цієї групи є екстенсивний характер ведення виробництва. Виробничі витрати з розрахунку на 1 га тут склали 7870,97 грн., і не сприяли росту врожайності овочевих культур, що обумовило підвищення собівартості продукції до 210,11 грн. /ц та отримання збитку в сумі 2,5 тис. грн.

Як бачимо, посилення концентрації овочівництва супроводжується підвищенням інтенсивності та ефективності галузі. Так, у третій групі господарств у порівнянні з першою виробничі витрати з розрахунку на 1 га більші на 18,3 %, а маса прибутку – майже в 90 разів при рівні рентабельності 52,0 %.

Аналогічні результати мають місце і з групування господарств за таким важливим показником концентрації виробництва як обсяг валової овочевої продукції (табл.3).

Таблиця 3

Вплив обсягу валового збору овочів на ефективність їх виробництва у сільськогосподарських підприємствах Харківської області в 2009 році

Показник	Групи господарств за розміром валового збору, ц			За усіма господарствами у середньому
	I до 300,0	II від 300,1- до 1200	III більше 1200	
Кількість господарств	13	6	7	26
Площа, га	4,2	6,3	31,6	12,0
Урожайність, ц /га	57,2	137,7	166,2	105,1
Валове виробництво овочів на одне	154,4	714,2	5619,1	1754,8

господарства, ц				
Виробничі витрати на 1 га, грн.	4166,67	7984,13	10205,70	8875,00
Повна собівартість 1 ц, грн	227,43	115,50	106,62	150,70
Ціна реалізації 1 ц, грн.	144,10	146,86	169,04	155,35
Прибуток (+), збиток (-), тис. грн.	-4,8	4,7	183,0	6,7
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %	-36,6	27,2	58,5	3,1

Групування показало, що найбільш численна перша група господарств області з середнім валовим збором до 300 ц – (50,0 % від усіх товаровиробників овочевої продукції). Ці господарства є збитковими, за розмірами вони є найменшими і характеризуються екстенсивною формою відтворювального процесу. З розрахунку на одне господарство тут припадає 4,2 га посівної площі овочевих культур.

Випідніше за інші відрізняється третя група, яка включає 26,9 % господарств усієї сукупності. Сільськогосподарські підприємства цієї групи за розміром валового виробництва овочів на одне господарство перевищують середній розмір господарств першої групи в 36,4 раза, а за величиною виробничих витрат на 1 га – у 2,4 раза. У господарствах цієї групи маса прибутку з розрахунку на 1 га складає 5791,14 грн., а рівень рентабельності – 58,5 %.

Сільськогосподарські підприємства другої і третьої груп відрізняються більш високим рівнем концентрації виробництва, інтенсивності та його ефективності. Виразно виявляється тенденція зростання рівня рентабельності галузі від групи до групи в міру посилення концентрації виробництва.

Висновки. Основним вітчизняним виробником овочів в Україні у майбутньому повинні стати крупні сільськогосподарські підприємства різних форм власності. При наявності матеріально-технічної бази в овочівницьких господарствах уже в нинішніх умовах посівні площі овочевих культур можна довести до 100-150 га, а в недалекій перспективі – до 200-300 га у кожному.

Література.

1. Чайнов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации / А.В. Чайнов. – М., 1927. – С. 345;

2. Ленин В.И. Развитие капитализма в России. Рост торгового земледелия. Район льноводства/ В.И. Ленин // Полн. собр. соч. – 5-е изд. Т. 3. – М.: Изд-во полит. лит., 1967. – 791 с.;

3. Мельник В. Чи варто кришити землю на шматки розміром із бутерброд / В. Мельник // Пропозиція. – 2004. – № 7. – С. 110-111;

4. Лясковець Е.Г. Розвиток економічної теорії і комплексне реформування галузі / Е.Г. Лясковець. – К.: Логос, 2001. – С. 11;

5. Писаренко В.В. Обґрунтування необхідності створення регіональної агромаркетингової структури / В.В. Писаренко // Організаційно-економічні трансформації в аграр. виробництві: матеріали Третіх регіон. річних зборів Північно-Східного відділення Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – С. 394-399;

6. Горкавий В.К. Розвиток особистих підсобних господарств населення / В.К. Горкавий // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: зб. наук. праць ЛНАУ. – Луганськ: Елтон-2, 2002. – № 14 (26). – С. 39-44.